

Nr 46

Utlåtande i anledning av motioner om skydd för begreppet rättshjälp.

Tredje lagutskottet har behandlat två inom riksdagen väckta och till lagutskott hänvisade motioner, nr 323 i första kammaren av herr Björk och fröken Mattson och nr 350 i andra kammaren av herr Hugosson m. fl.

I motionerna, som är likalydande, hemställes

»att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t begära att åtgärder vidtages för att skydda begreppet rättshjälp i enlighet med vad i motionen anförts».

Över motionerna har utskottet på sätt föreskrivits i § 46 riksdagsordningens inhämtat utlåtande från hovrätten för Västra Sverige. På begäran av utskottet har yttrande därjämte avgivits av Sveriges advokatsamfund, Stockholms stads rättshjälpsanstalt samt Göteborgs stads rättshjälpsanstalt.

Gällande bestämmelser

Statlig rättshjälp lämnas i form av fri rättegång i mål och ärenden vid domstol. Förmånerna består huvudsakligen i att ersättning till biträde och kostnad för bevisning utgår av allmänna medel.

Rättshjälp med det allmännas stöd lämnas även i andra former, nämligen dels vid rättshjälpsanstalter som inrättats av landsting eller kommun och vid en statlig rättshjälpsanstalt, Tornedalens rättshjälpsanstalt, dels inom vissa landstingsområden på grundval av avtal mellan landstinget och Sveriges advokatsamfund eller avdelning av samfundet. Statsbidrag utgår till båda dessa former av rättshjälp. Rättshjälpen innebär att mindre bemidlade kan få biträde i rättsliga angelägenheter.

I svensk lagstiftning finnes åtskilliga bestämmelser om *firma*, men de är spridda på flera lagar och reglerar i allmänhet blott den formella registreringen, som är uppdelad på olika register. I *lagen den 13 juli 1887 angående handelsregister, firma och prokura* (firmalagen) stadgas om registrering av firma för enskild idkare av näring, med vars utövande följer skyldighet att föra handelsböcker, samt för handelsbolag, kommanditbolag och enkelt bolag. Bestämmelser om registrering av aktiebolags firma finnes i *lagen den 14 september 1944 om aktiebolag*. Om registrering av ekonomisk förenings firma finnes stadganden i *lagen den 1 juni 1951 om ekonomiska föreningar*. Även i andra lagar finnes bestämmelser om firmaregistrering.

Registrering enligt firmalagen sker i handelsregister, som föres kommunvis hos länsstyrelse. Konungen äger för viss stad förordna särskild registerförare (1 § firmalagen). Ekonomiska föreningars firmor registreras länsvis hos länsstyrelse (99 § lagen om ekonomiska föreningar). Aktiebolags firmor registreras centralt för hela landet hos patent- och registreringsverket (188 § aktiebolagslagen).

Det finns vissa regler om vad firma måste resp. icke får innehålla. Så stadgas i firmalagen (9 §), att enskild näringsidkares firma skall innehålla hans släktnamn, medan det är valfritt att taga med förnamn. I sådan firma får ej intagas något som antyder att firman innehaves av ett bolag eller en förening. Gäller det handelsbolag, måste firman innehålla namnet på åtminstone en delägare, och då med ett tillägg, som antyder att det finns fler bolagsmän, t. ex. »& co». I handelsbolagsfirma får ej tagas med namnet på en person, som icke är bolagsman. Är bolaget ett kommanditbolag skall detta ord vara med i firman.

Redan de nu angivna reglerna uppbäres av intresset att tredje man icke av firman skall få vilseledande uppgifter om företaget. Firmalagen innehåller också andra stadganden i detta syfte (10 § 1 st.). Sålunda får i firma ej obehörigen intagas annans namn eller namnet på annans fasta egendom. I firman får ej heller angivas företag, som icke står i förbindelse med innehavarens rörelse, och anges rörelsens art i firman, skall den ändras, om rörelsen väsentligt ändras. Genom dessa stadganden fastslås grundsatsen om sanningsenlighet i firma, den s. k. sanningsprincipen. Beträffande aktiebolagsfirmor och föreningsfirmor finnes motsvarande bestämmelser. Dessa är dock något knapphändigare. Genom föreskrifter i olika speciallagar förbjuds vidare i vissa fall användningen av firmor som på ett vilseledande sätt anger verksamhetens art. Det kan här vara fråga om förbud för annat företag att i firma intaga något som utmärker verksamhet vilken bedrivs under någon form av statlig kontroll eller med statligt bidrag, som ju ger verksamheten en särställning. Exempel på föreskrifter på detta slag är förbudet mot användning av firma som innehåller bank (2 § lagen om bankrörelse) och förbudet att använda firma som gör sken av att innehas av allmän försäkringskassa (18 kap. 3 § lagen om allmän försäkring). Däremot anses det ej fullt säkert huruvida det för närvarande gäller någon allmän regel som innebär förbud mot firma, som oriktigt hänsyftar på statliga näringsföretag eller eljest oriktigt ger sken av att innehas av statlig inrättning.

För registrering fordras vidare, att firman tydligt skiljer sig från bestående firmor, som tidigare intagits i samma centrala eller lokala register, för handelsregister samma kommunala avdelning av registret (10 § firmalagen, 6 § aktiebolagslagen, 7 § lagen om ekonomiska föreningar). För att förväxlingsrisk skall anses föreligga, fordras enligt registreringspraxis övervägande ganska stor likhet mellan firmorna. Sålunda kan överensstämmelse, som beror på att samma släktnamn ingår, helt naturligt i stor utsträckning ej

undvikas. I regel får man här nöja sig med en mindre skillnad. Till sådant inslag i firman, som direkt anger branschen eller verksamhetsorten, kan i allmänhet ej givas någon ensamrätt. Däremot får man vara strängare, när det gäller fantasiord.

Firmaregistrerings verkan är enligt firmalagstiftningen (6 § firmalagen, 200 § aktiebolagslagen, 102 § lagen om ekonomiska föreningar) endast, att innehavare av registrerad firma, som lider förfång av annan registrerad firma, kan utverka domstols förbud mot användande av den senare firman och få skadestånd av dess innehavare. Medan registreringsmyndighet, som nyss nämnts, endast pålagts att vägra registrering, när förväxlingsbar firma finns i det egna registret, kan det här gälla firmor i olika register.

I praxis har man i olika avseenden byggt ut det lagstadgade firmaskyddet. Så anses ingripande kunna ske mot obehörig firmaanvändning, även om den ej är förknippad med registrering, varigenom en verklig materiell firmarätt får anses erkänd.

Varken i firmalagen eller i övriga lagar med bestämmelser om firma finns några uttryckliga bestämmelser varigenom man kan ingripa mot användningen av firma som vilseleder. Lagstiftaren har emellertid förutsatt att firma blir använd först efter registrering och genom registreringsplikten skulle sålunda också åstadkommas en viss kontroll över att vilseledande firmor inte begagnas. Då registreringsplikten inte upprätthållits i praktiken har denna kontroll blivit illusorisk (se SOU 1967: 35 s. 255). Begagnandet av vilseledande firma kan sålunda enligt firmalagen endast åtkommas där användningen samtidigt innebär firmaintrång, i vilket fall förbud enligt vad ovan sagts kan ifrågakomma. I vissa situationer kan emellertid begagnandet av vilseledande firma vara straffbart som bedrägeri eller därmed likartat brott enligt 9 kap. brottsbalken. Den som lämnar oriktiga och vilseledande uppgifter i utövning av näringsverksamhet kan dessutom under vissa förutsättningar bli förfallen till ansvar för illojal reklam enligt 1 § lagen om illojal konkurrens.

Lagen den 29 maj 1931 med vissa bestämmelser om illojal konkurrens innehåller förbud mot vissa slag av konkurrenshandlingar. Av intresse i detta sammanhang är främst 1 och 9 §§.

Lagens 1 § uppftar en straffbestämmelse om illojal reklam. Gärningsman är den som utövar näringsverksamhet eller den som är anställd i eller eljest arbetar för annans näringsverksamhet och därvid självständigt bedriver reklam. Bestämmelsen avser uppgifter som gärningsmannen lämnar i meddelanden avsedda för ett större antal personer. I lagtexten nämns särskilt meddelanden på vara, anslag eller skylt eller i annons, cirkulär, prospekt eller priskurant. Till meddelande hänförs också framställning i bild eller genom annan särskild anordning. Meddelandet skall röra näringsverksamheten eller i denna utbudna varor eller prestationer. Om meddelandet innehåller en oriktig uppgift, som är ägnad att framkalla uppfattningen om ett fördelaktigt

anbud, samt förfarandet står i uppenbar strid mot god affärssed, straffas gärningsmannen för illojal reklam under förutsättning att han visste eller borde veta att den lämnade uppgiften var oriktig.

9 § lagen om illojal konkurrens rör illojal användning av kännetecken. Enligt denna bestämmelse är det straffbart att i utövning av näringsverksamhet använda bl. a. namn, firma eller annat kännetecken, som lätt kan förväxlas med förut här i landet inarbetat kännetecken för annans näringsverksamhet eller däri utbjudna varor eller prestationer, om användningen sker i uppsåt att framkalla förväxling.

Överträdelse av 1 eller 9 § lagen om illojal konkurrens kan föranleda skadeståndsskyldighet. Bara skada som har förorsakats andra näringsidkare kan ersättas enligt lagen. Konsumenter som har lidit skada av t. ex. illojal reklam får åberopa annan grund för yrkande om ersättning, exempelvis bestämmelse i brottsbalkens bedrägerikapitel.

Med näringsverksamhet förstås i lagen om illojal konkurrens varje huvudsakligen på ekonomisk vinst för dess utövare riktad yrkesmässig verksamhet (10 §).

Motionerna

Motionärerna anför att det under senare år i våra större städer etablerats olika juridiska byråer, som i sina firmanamn och sina annonser i dagspressen m. m. klart anger att de vänder sig till de människor som bör vara berättigade att söka hjälp på rättshjälpsanstalterna eller hos de privatpraktiserande advokater som enligt avtal mellan Sveriges advokatsamfund och vederbörande landsting förbundit sig att meddela fri utomprocessuell rättshjälp. I firmaregistret kan man således återfinna firmanamn som Privata rättshjälpen, Göteborgs rättshjälpsbyrå AB och Svensk rättshjälp, framhåller motionärerna.

Motionärerna anför vidare att genom lagen om fri rättegång och genom statsunderstöd till utomprocessuell rättshjälp har statsmakterna velat ge ett ordentligt stöd åt mindre bemedlade. Staten har inrättat Tornedalens rättshjälpsanstalt, och landstingen och de landstingsfria städerna har även visat sin generositet genom att förverkliga den utomprocessuella rättshjälpen i enlighet med statsmakternas intentioner. I årets statsverksproposition aviseraras en genomgripande reform av samhällets rättshjälp. När denna reform genomföres kommer samhällets insatser på rättshjälpens område att väsentligt utökas.

Till följd av de ovan nämnda »juridiska byråernas» existens förekommer det enligt motionärerna ofta att den rättshjälpsökande allmänheten förväxlar samhällets rättshjälpsanstalter och dessa privata företag. Genom att i firmanamnet ingår ordet rättshjälp kan således allmänheten lätt förledas att vända sig till en dylik byrå i den tron att rättshjälpen är utan kostnad.

Kostnaderna för klienterna kan bli högst avsevärda. Rättsförluster kan också uppstå, då dessa byråer ofta drives av personer utan någon som helst juridisk utbildning, framhåller motionärerna.

Vår nuvarande lagstiftning öppnar tyvärr inga möjligheter att ingripa mot dessa »juridiska byråer». Lagen om illojal konkurrens kan ej åberopas då enligt 10 § endast yrkesmässig verksamhet som drives huvudsakligen med ekonomisk vinst är skyddad. För att komma till rätta med här ovan påtalade missförhållanden, bör enligt motionärerna åtgärder vidtas för att skydda begreppet rättshjälp.

Pågående lagstiftningsarbete m. m.

Kungl. Maj:ts proposition nr 57 år 1970 innehåller förslag — grundat bl. a. på SOU 1966: 71 »Otillbörlig konkurrens» — till lag om *otillbörlig marknadsföring*, som skall träda i stället för de regler i 1931 års lag om illojal konkurrens som rör dessa frågor. Syftet med den nya lagen är att, framför allt i konsumenternas intresse, skapa effektiva garantier för att reklam och marknadsföring inte bedrivs med otillbörliga metoder. Den centrala bestämmelsen i förslaget är en generalklausul, vilken gör det möjligt att förbjuda reklam- och marknadsföringsåtgärder som strider mot god affärssed eller på annat sätt är otillbörliga mot konsumenterna eller näringsidkare. Förbud skall kunna förenas med vite (1 §). Tillämpningen av generalklausulen skall i huvudsak bygga på och vidareutveckla de normer som har utbildats på det utomrättsliga området, främst Internationella handelskammarens grundregler för reklam. Vid sidan av generalklausulen innehåller förslaget ett antal bestämmelser om straff för vissa särskilt beskrivna former av otillbörlig marknadsföring (2—4 §§). Den nya lagen är avsedd att träda i kraft den 1 januari 1971. Rörande lagförslagets närmare innehåll hänvisar utskottet till propositionen. Jämför ock utskottets utlåtande i anledning av propositionen (1970: 45).

I betänkande den 25 maj 1967 (SOU 1967: 35) har firmautredningen lagt fram förslag till *ny firmalag*. En betydelsefull nyhet i förslaget är att i lagen upptagits ett flertal regler avsedda att skydda allmänheten mot vilseledande genom firma. Firma får alltså ej registreras om den är ägnad att vilseleda allmänheten (10 §). Om firma oriktigt ger sken av samhörighet med statligt företag är den enligt utredningen vilseledande. Registrering av vilseledande firma skall vidare kunna hävas av domstol (18 §), och dessutom skall domstol äga meddela förbud mot användningen av firma som vilseleder och detta vare sig firman är registrerad eller ej (16 §). Enligt vad utskottet erfarit pågår arbete med att utarbeta lagförslag i ämnet.

Vad beträffar planerna på att utvidga *samhällets rättshjälp* anför chefen för justitiedepartementet, statsrådet Geijer bl. a. följande i statsverkspropositionen år 1970 (bilaga 4 s. 59—60).

Enligt min mening är tiden nu inne att ta upp frågan om en genomgripande reform av samhällets rättshjälp. Som en allmän målsättning för en sådan reform bör enligt min mening gälla *att* rättshjälp skall kunna erhållas i administrativa och judiciella mål och ärenden samt i utomprocessuella sammanhang, *att* part med rättshjälp i mån av förmåga bör erlægga avgift för rättshjälpen, *att* en effektiv kontroll över det allmännas kostnader för juridiskt biträde bör uppnås, *att* ett system bör eftersträvas som ger garantier för att rättshjälpen inte leder till att domstolar och administrativa myndigheter belastas med onödiga mål och ärenden *samt att* en enkel administration för rättshjälpen skapas samtidigt som en enhetlig tillämpning eftersträvas.

I enlighet med denna målsättning bör rättshjälp kunna erhållas i mål eller ärende vid domstolar och administrativa myndigheter samt i utomprocessuella sammanhang. All rättshjälp bör regleras i en särskild lag om allmän rättshjälp. När det gäller villkoren för rättshjälp bör grundprincipen vara att ingen av ekonomiska skäl skall hindras från att ta till vara sina intressen i rättsligt hänseende men att var och en skall bidra till kostnaderna för rättshjälpen efter förmåga.

Remissvaren

De i ärendet hörda remissorganen ställer sig positiva till motionsförslaget.

Styrelsen för *Göteborgs stads rättshjälpsanstalt* anför bl. a. att de i motionen omnämnda företagen Privata rättshjälpen, Göteborgs rättshjälpsbyrå AB och Svensk rättshjälp varit eller är verksamma i Göteborg. Svensk rättshjälp sägs i december 1969 ha öppnat kontor också i Stockholm. — Göteborgs rättshjälpsbyrå AB registrerades i bolagsregistret den 14 december 1967. Våren 1968 annonserade bolaget flitigt i Göteborgspressen. Namnligheten mellan Göteborgs stads rättshjälpsanstalt och Göteborgs rättshjälpsbyrå AB är slående påpekar rättshjälpsanstalten. Åtskilliga förväxlingar sägs också ha förekommit under bolagets annonskampanj. Bolaget upphörde dock sommaren 1968 med sin annonsering.

Svensk rättshjälp registrerades den 21 oktober 1966. Innehavaren har avvisats såsom rättegångsombud då han ej ansetts besitta den redbarhet som fordras av rättegångsombud. Svensk rättshjälp sägs annonsera varje måndag, onsdag och fredag året runt. Byrån annonserar också i yrkesregistret till telefonkatalogen. I annonserna vänder sig byrån till det klientel som är berättigat att söka den fria rättshjälp som samhället erbjuder genom rättshjälpsanstalter eller enligt det s. k. Jämtlandssystemet. (Fri utomprocessuell rättshjälp enligt Jämtlandssystemet tillämpas i Göteborgs och Bohus län.) Styrelsen anför vidare att det så gott som dagligen förekommer att klienter, motparter, fackföreningar, försäkringsbolag m. fl. förväxlar Göteborgs stads rättshjälpsanstalt och Svensk rättshjälp. Klienter som tidigare

sökt Svensk rättshjälp sägs mycket ofta för rättshjälpsanstaltens jurister ha framfört klagomål över det sätt, på vilket ärendena skötts av byråns innehavare, över den höga arvodesdebiteringen och över det sätt varpå arvodena drives in.

Klienter som på grund av namnförväxling sökt exempelvis Svensk rättshjälp i stället för Göteborgs stads rättshjälpsanstalt tvingas enligt styrelsen betala dryga arvoden för att få juridisk hjälp av ofta tvivelaktig kvalitet. Styrelsen finner det högst otillfredsställande att mindre bemedlade personer kan förledas att söka osakkunnigt biträde i juridiska angelägenheter och debiteras höga arvoden härför i den tron att de söker den kostnadsfria hjälp som samhället erbjuder i dylika ärenden hos rättshjälpsanstalter och genom Jämtlandssystemet. Styrelsen tillstyrker därför motionen.

Stockholms stads rättshjälpsanstalt anför att det i Stockholm tidigare förekommit, att en juridisk byrå med verksamhet i närheten av rättshjälpsanstaltens dåvarande kontorslokal hade stora skyltar i fönstren till byråns lokal med ordet »Rättshjälp» i stora bokstäver. Det visade sig att personer, som avsett att vända sig till rättshjälpsanstalten blev missledda genom denna skyltning och anlidade byrån i tro att byrån utövade den av staden med statligt stöd bedrivna rättshjälpsverksamheten. Då upplysningsverksamhet var enda möjligheten för rättshjälpsanstalten att få bukt med missförhållandet, tog det avsevärd tid innan rättshjälpsanstalten kunde få en rättelse till stånd. Rättshjälpsanstalten anför vidare att den rättssökande allmänheten kan missledas även på annat sätt än genom firmanamn och skyltning. Det förekommer att juridiska byråer annonserar i dagspressen på sådant sätt, att en rättssökande person bibringas den uppfattningen att han genom att vända sig till en dylik byrå får kostnadsfri juridisk hjälp på grund av samhällets insatser i detta hänseende. Rättshjälpsanstalten säger i sin verksamhet ha fått kännedom om många fall där den okvalificerade juridiska hjälp, som lämnats en sålunda missledd person, visat sig ha varit ingalunda kostnadsfri utan tvärtom kostsam och dessutom lett till rättsförlust. — Enligt rättshjälpsanstalten skulle den i årets statsverksproposition aviserade reformen rörande samhällets rättshjälp, rätt utformad, kunna bidra till att berörda avarter av juridisk verksamhet förhindras. Då reformen emellertid endast är skisserad, är det enligt rättshjälpsanstaltens åsikt önskvärt att åtgärder begäres för skydd av begreppet rättshjälp.

Styrelsen för *Sveriges advokatsamfund* uttalar — att styrelsen, även om det får anses vara i viss mån tveksamt huruvida benämningen »rättshjälp» är av den karaktär att den kan förbehållas viss verksamhet, i så måtto tillstyrker motionen att frågan om möjlighet att skydda ifrågavarande benämning görs till föremål för utredning.

Hovrätten för Västra Sverige anför att de i motionerna påtalade missförhållandena redan nu är allvarliga, vilket torde framgå av yttranden från remissinstanser som är mer direkt berörda av dem. Frågan påkallar enligt

hovrätten särskild uppmärksamhet mot bakgrunden av föreliggande planer på utvidgning av samhällets rättshjälp (jfr 1970 års statsverksproposition bilaga 4 s. 58—61). Det är angeläget, att i samband med kommande lagstiftning om samhällets rättshjälp åtgärder vidtages för att hindra mindre nogräknade personer att använda sådana metoder som påtalas i motionerna. Hovrätten pekar på att förslaget till lag om otillbörlig konkurrens (SOU 1966: 71) liksom förslaget till firmalag (SOU 1967: 35), innefattar regler som i förhållande till gällande rätt avsevärt utvidgar möjligheterna att förhindra registrering och förbjuda användning av firma, som är vilseledande eller förväxlingsbar. Hovrätten vill föreslå, att dessa regler föregripes i kommande lag om allmän rättshjälp. Detta säges lämpligen kunna ske genom att i lagen inrycks en föreskrift med förbud för enskild person att använda firma, som innehåller ordet rättshjälp — ensamt eller ingående i ordkombination — och därmed oriktigt ger sken av att verksamhet bedrivs under någon form av statlig kontroll eller med statligt bidrag. I detta sammanhang hänvisar hovrätten till SOU 1967: 35 s. 217 och 294 f. En sådan föreskrift, som i avbidan på ny konkurrenslagstiftning kunde straffsanktioneras, skulle enligt hovrätten stå i god överensstämmelse med förslaget till lag om otillbörlig konkurrens och efter ny lag på området innebära en av bevis tekniska skäl lämplig anordning. — I övrigt vill hovrätten inte föreslå någon åtgärd i anledning av motionerna.

Utskottet

I motionerna anförs att det under senare år i våra större städer etablerats olika juridiska byråer, vilka genom att inta benämningen »rättshjälp» i sina firmanamn och i sina annonser klart anger att de vänder sig till personer, som bör vara berättigade att söka sådan hjälp som lämnas mindre bemedlade bl. a. på de med statliga bidrag bedrivna kommunala rättshjälpsanstalterna. Motionärerna påtalar att det ofta förekommer att den rättshjälpssökande allmänheten förväxlar samhällets rättshjälpsanstalter med ifrågavarande privata företag. Hjälpsökande, som vänt sig till sådana byråer i tron att rättshjälpen är utan kostnad, kan enligt motionärerna åsamkas avsevärda kostnader och dessutom lida rättsförluster eftersom byråerna ofta drivs av personer utan någon som helst juridisk utbildning. Med hänsyn till att nuvarande lagstiftning inte öppnar möjligheter att ingripa mot förfarings sättet hemställer motionärerna att riksdagen hos Kungl. Maj:t begär att åtgärder vidtas för att skydda begreppet rättshjälp.

Av remissvaren i ärendet framgår att de i motionerna påtalade missförhållandena är allvarliga. Mot bakgrunden av föreliggande planer på utvidgning av samhällets rättshjälp påkallar frågan särskild uppmärksamhet. Utskottet anser det därför angeläget, att åtgärder snarast vidtas för att begreppet rättshjälp ges sådant skydd att mindre nogräknade personer hindras att använda sådana metoder som nämnes i motionerna.

På grund av det anförda hemställer utskottet

att riksdagen med bifall till motionerna I: 323 och II: 350
hos Kungl. Maj:t begär att åtgärder vidtas för att skydda
begreppet rättshjälp.

Stockholm den 12 maj 1970

På tredje lagutskottets vägnar:

ERIK GREBÄCK

Vid detta ärendes behandling har närvarit:

från f ö r s t a kammaren: herrar Svante Kristiansson (s)*, Åkesson (fp)*,
Knut Johansson (s)*, Ebbe Ohlsson (m), fru Landberg (s) och herr Skager-
lund (fp)*;

från a n d r a kammaren: herrar Grebäck (cp), Svenning (s), Tobé (fp)*,
Wachtmeister (m), Hugosson (s), Sörensson (s), Johnsson i Blentarp (s) och
Josefson i Arrie (cp).

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.